

***Concertul coral religios în spațiul românesc, în creația compozitorilor:
Gavriil Musicescu, Sabin Drăgoi, Paul Constantinescu și Ion Popescu-Runcu***

(rezumat extins)

Drd. Cristian Mihail Paraschiv

Cuvinte cheie: Concert, coral, concertant, religios, muzică, compozitor, armonie, polifonie, gen, stil.

Teza mea de doctorat pornește de premisele stabilirii originilor genului muzical al concertului coral sacru în spațiul universal și a pătrunderii sale în mediul cultural românesc, urmând ca partea centrală a cercetării în cauză să fie destinată analizei celor mai reprezentative creații de gen ale compozitorilor români Gavriil Musicescu, Sabin Drăgoi, Paul Constantinescu și Ion Popescu-Runcu. Rezultatele acestui demers analitic vizează alcătuirea unei perspective obiective, comparate și comprehensive asupra stilurilor elaborate de acești patru creatori autohtoni, pentru a ne putea configura în final și o viziune cât mai realistă despre componistica coral-concertantă românească.

Ca în orice cercetare cu pretenții științifice, în **secțiunea introductivă** am căutat să definim aspectele preliminare legate de argumentarea alegerii acestui subiect, actualitatea și relevanța sa în contextul de față, stadiul cercetărilor în această zonă, precum și detaliile privind metoda și obiectivele pe care și le propune teza de față.

Particularizând puțin fiecare dintre acești parametri, menționez că aplecarea asupra acestei teme de abordare a fost determinată atât de pasiunea pentru muzica corală în genere, cât și de o serie de alți factori importanți, între care desfășurarea activității profesionale în aceeași arie muzicală, conectarea directă cu acest tip de repertoriu și din postura de dirijor de cor bisericesc sau aprofundarea studiilor desfășurate în ciclul masteral. Selecția autorilor, unul din certele elemente de originalitate ale lucrării, are în vedere extinderea orizontului analitic asupra unui interval de timp cât mai apreciabil, aproximativ 100 de ani de muzică corală românească, în scopul observării îndeaproape a tranzițiilor stilistice și a traseului evolutiv al genului în spațiul autohton.

Apoi, actualitatea temei rezidă mult în importanța acestui gen coral sacru în cultura muzicală est-europeană, iar mai cu seamă în lipsa unei abordări de acest gen în țara noastră. Adoptarea și dezvoltarea crescândă a tradiției plurivocale în provinciile românești începând cu

a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar și folosirea cântului coral tot mai lesne în cadrul ceremonialului liturgic ortodox a condus la preluarea și dezvoltarea genului concertant sacru și în țările române, acesta devenind ulterior unul dintre cele mai populare creații corale din mediul cultural autohton. Tocmai de aceea am dorit ca abordarea de față să fie dedicată studiului acestui gen muzical, prin intermediul a patru dintre cei mai importanți și prolifici compozitori români de concerte corale sacre.

Așa cum am menționat deja fugitiv, cercetările autohtone pe această temă sunt cu totul fragmentare și lipsite de o tratare exhaustivă, comparativă, analiză care ar putea conduce la evidențierea unor direcții estetice în muzica corală românească. Desigur, există abordări izolate pe anumite creații de gen sau studii generale asupra unui anume compozitor, însă marele câștig al tezei de față constă tocmai în radiografierea foarte detaliată a stilului fiecărui autor dintre cei patru pe acest palier concertant, iar mai apoi în așezarea lor într-o perspectivă sinoptică care ne poate ajuta decisiv în definirea a ceea ce este comun, respectiv specific, în dreptul fiecăruia dintre ei.

Metoda folosită în actualul proces analitic este cea sistematizată de muzicologul indonezian Jan LaRue în lucrarea sa *Guidelines for Style Analysis* (Harmonie Park Press, 2011), model care urmărește observarea atentă a fiecărui parametru cheie din eșafodajul componistic al unei creații muzicale (sonoritate, armonie, melodie, ritm, evoluție formală și text).

Obiectivele acestei cercetări reies în mare parte din cele deja evocate, și anume analizarea stilului componistic al fiecărui compozitor dintre cei patru aleși, plasarea lor într-o abordare sinoptic-comparativă și conturarea unei perspective de ansamblu asupra evoluției genului coral-concertant în spațiul românesc.

Trecând acum la corpul propriu-zis al lucrării, menționăm că **primul capitol** este unul expositiv și cu un vădit caracter istoric, miza fiind încercarea de a observa cât mai autentic traiectul genului coral-concertant în istoria muzicii universale. Însă, până la a intra direct în mijlocul cercetării, am decis să introduc în deschiderea capitolului și o micro-secțiune cu rol explicativ, terminologic, din dorința de a lămuri a priori câteva noțiuni cheie în economia înțelegerii întregului discurs al tezei („concert”, „concertant”, „concertistic” ș. a.).

Apoi, în al doilea subcapitol al acestei prime părți, în urma cercetării literaturii de specialitate și a documentelor istoriografice am putut observa cum rădăcinile genului concertant merg până în perioada Renașterii târzii, atunci când apar așa-numitele „Concerte vocale eclesiastice”. Acest fapt atestă o concluzie extrem de importantă și mai puțin cunoscută publicului larg, și anume că izvoarele „concertului” ca gen muzical se regăsesc în polifonia

vocală renescentistă și nu în muzica instrumentală, așa cum ar fi putut părea mai firesc. Produse ale școlii venețiene de compoziție, „Concertele eclesiastice” au constituit inițial un tip de lucrare polifonică „a cappella”, a căror țesătură sonoră propunea un limbaj antifonic, într-un permanent dialog între cel puțin două grupuri (coruri) de voci. Având un text eminent religios, aceste creații poli-corale de tip motet au fost gândite și destinate interpretării în interiorul locașurilor de cult (biserici, catedrale), de unde și denumirea lor de „concerte eclesiastice”. Mai mult decât atât, textura antifonică a fost determinată de conectarea scriiturii cu ofertantele posibilități acustice ale catedralei San Marco din Veneția (leagănul acestui stil poli-coral de cânt), printre cei mai mari propagatori ai acestui gen fiind Andrea și Giovanni Gabrieli (nepotul celui dintâi), doi compozitori-organiști ce au contribuit decisiv la dezvoltarea stilului (*concertato*) și propagarea lui în arealul european la finele Renașterii. O primă culegere conținând atare lucrări apare în anul 1587 la Veneția – *Concerti di Andrea, et di Giovanni Gabrieli* – ulterior urmându-i și altele. Important de menționat în același context este că următoarele ediții vor include și cele dintâi concerte vocal-instrumentale, contingentul instrumental devenind o prezență tot mai constantă în cadrul acestui tip de lucrări, mai întâi cu rol acompaniator, iar mai apoi ca partener egal de dialog cu ansamblurile corale.

Cel de-al treilea subcapitol este dedicat tranzițiilor estetice ale concertului de-a lungul epocii baroce. Această etapă marchează în primul rând dispariția corurilor din structura partiturii de concert, perfecționarea instrumentelor și popularitatea crescândă câștigată de acestea subminând până la dispariția totală vechea paradigmă vocal-concertantă. În al doilea rând, se cristalizează către mijlocul secolului al XVII-lea prima formă instrumentală concertantă, așa-numitul *concerto grosso*, grație unor compozitori precum Arcangelo Corelli și Johann Heinrich Schmelzer, cel din urmă semnând și prima partitură de acest gen (în 1674). Între compozitorii care vor duce această formă la apogeu îi amintim pe celebrii Antonio Vivaldi, Johann Sebastian Bach și Georg Friedrich Händel, aceștia statuând treptat și arhitectura în trei mișcări contrastante de tempo, prin sinteza cu alte forme muzicale conexe precum sonata sau suita preclasică. Către finalul perioadei baroce vom asista și la impunerea tot mai accentuată a concertului pentru unic instrument solistic, în paralel cu decadența formei anterioare „grosso” (cea cu grup instrumental solistic).

Subcapitolul al patrulea tratează tocmai schimbările comportate de genul și forma de concert în perioada clasică, cea mai importantă cucerire fiind chiar consacarea structurii tripartit-simetrice (forma de tip sonată – ABA, „Allegro” – „Lento/ „Adagio” – „Allegro”), laolaltă cu trecerea la limbajul muzical tonal, descoperirea „pianoforte”-ului sau introducerea cadențelor improvizate. Mai mult decât atât, Clasicismul reprezintă epoca de grație a partiturii

concertante pentru un singur instrument în rol solistic, compozitorii celei dintâi Școli vieneze (J. Haydn, W. A. Mozart și L. van Beethoven) aducând cel mai consistent aport în acest sens prin creații impresionante, precum „Concertul Nr. 5 pentru pian și orchestră” – *Imperialul* lui Ludwig van Beethoven. Menționăm tot aici faptul că progresul iminent al tehnicii instrumentale va conduce la dezvoltarea și conturarea orchestrei în ipostaza în care o regăsim și astăzi, aceasta devenind un element cheie în organizarea partiturii de concert, adică factorul opozant sau, după caz, partenerul de dialog al solistului.

În următorul subcapitol (al cincilea) am urmărit aceeași parametri, dar de data aceasta cu raportare la perioada romantică. Concertul romantic comportă numeroase expandări și transgresări ale morfologiei clasice, claritatea și simetria anterioare fiind substituite de o liberalizare a concepției și de primatul subiectivității în actul componistic. Apar confluente cu genuri muzicale precum simfonia, nocturna sau liedul, mai ales ca urmare a extinderii fără precedent a aparatului orchestral. Forma de concert evadează din ermetismul clasic și îmbrățișează structuri monopartite sau chiar tetrapartite, se afirmă în paralel și principiul monotematismului în lucrările de gen ale unor autori precum Fr. Liszt, R. Schumann sau C. Franck, mulți dintre reprezentanții acestui curent muzical revendicându-și stilul din dezvoltarea în varii ipostaze a limbajului simfonic beethovenian (J. Brahms, H. Berlioz, G. Mahler). Ceea ce merită reținut fără doar și poate în dreptul „concertului” romantic este că această creație reprezintă o culminație estetică a genului din toată istoria sa, conectarea limbajului muzical cu influențele din zona muzicii tradiționale și cu polivalența stilului atrăgându-i o popularitate imensă în rândul creatorilor de muzică simfonică. La finele perioadei romantice, ca urmare a discursului muzical ultra-modulatoriu și poli-tonal uzitat de Richard Wagner, iar mai apoi a tranziției către muzica atonală (grație celei de-a doua Școli vieneze), genul concertului va comporta ample schimbări, atât de ordin structural cât și estetic, metamorfoze ce se vor concretiza într-o fațetă total nouă a concertului în epoca modernă.

Ultimul subcapitol din această primă secțiune mare a lucrării cuprinde evoluția concertului instrumental în intervalul de timp deschis de anul 1915, an care marchează convențional debutul perioadei moderne, și mergând până în contemporaneitate, la paradigma postmodernă. Orizontul genului concertant în cadrul acestui secol al XX-lea poate fi creionat în termenii experimentalului, întrucât noile creații de gen nu mai păstrează prea mult din vechile trăsături fundamentale. Notația clasică devine una neconvențională ca urmare a apariției muzicii aleatorice (via Școala națională poloneză), limbajul muzical ajunge și el să fie să fie însoțit de surse para-instrumentale precum sintetizatorul, calculatorul etc., iar preferințele componistice ale autorilor se conjugă și ele cu un pluralism stilistic nemiîntâlnit. În decursul

a numai câteva decade (de la finele secolului al XIX-lea și până în la mijlocul secolului următor) își fac loc tendințe și curente muzicale total distincte precum Impresionismul, Expresionismul, Neoclasicismul, Aleatorismul, Minimalismul ș. a. În consecință, concertul instrumental se va întoarce, grație orientărilor neobaroce ale unor autori, la cadrele camerale ale vechiului *concerto grosso* (P. Hindemith), sau va reînvia forma arhetipală tripartită pe fondul recrudescenței arhetipului clasic.

În cadrul a-sistematicului amalgam postmodern, o pseudo-mișcare culturală cu greu definibilă sau cuantificabilă mai ales din cauza caracterului său eclectic, difuz și total a-dogmatic, își caută reperele estetice și un gen concertant care ajunge să nu mai aibă nici o referință față de trecut, nimic tradițional (în sens de convențional), ci numai o bizară formă de apartenență bazată pe intitularea unei lucrări sau alteia drept „concert”. Practic, această realitate trebuie conectată cu percepția generală a muzicii mai curând în sensul zgomotului decât a sunetului, rezultatele acestei haotice maniere de raportare la muzică fiind extrem de evidente și în spectrul concertant, unde creațiile de acest gen au preluat același tip non-conformist de „organizare” a materialului sonor și aceleași non-inteligibile forme de expresie.

În **capitolul secund** al tezei mi-am propus să observ care ar fi legătura etimologică dintre lucrările corale pe care astăzi le intitulăm „concerte religioase” și medievalele „concerte vocale eclesiastice”, despre care știm deja că reprezintă sursa primă a genului concertant, încercând o abordare istorică, diacronică, care să răspundă cu argumente inerentelor întrebări legate de posibilitatea acestei descinderi. Astfel, în primul subcapitol am pornit de la zorii celui de-al doilea mileniu creștin, căutând în muzica rusească medievală de cult pârgھیile și sursele primare ale acestor creații corale, tradiție corală ortodoxă de la care moștenim și noi astăzi atât cântarea pe mai multe voci, cât și genul muzical al concertului religios.

Cele mai vechi documente-manuscris despre stilul de cânt existent în spațiul rusesc, după în-creștinarea survenită în anul 988, datează din secolul al XI-lea și atestă folosirea unui tip de cânt bisericesc, eminentemente monodic, numit „znamenny” („znamyiona” = semne). Despre tipul de cânt „znamenny” cunoaștem că folosește o notație „kondakariană” derivată din cele paleo-bizantine „Coislin” și „Chartres” și că se bazează tot pe o scară dublă hexacordică, într-un sistem octoihal similar cu cel bizantin. Diatonică prin excelență, muzica de cult a vechilor ruși s-a dezvoltat de-a lungul timpului în mod distinct de fondul bizantin din care a izvorât, primind influențe consistente din zona folclorică autohtonă, fapt ce a condus invariabil la o detașare destul de evidentă de matca originară bizantină.

Mergând mai departe pe firul istoriei, apar undeva către sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor și primele semne ale unei muzici pe mai multe voci, ca urmare a

confluenței inerente cu muzica de cult a statelor aflate la hotarul vestic al Rusiei, dar și a unei politici filo-occidentale începută de Ivan cel Groaznic și desăvârșită de Țarul Petru I cel Mare. În aceste condiții, este recunoscută și impusă la început de secol XVIII în Imperiul Rusesc tradiția occidentală de cânt, iar în mod conex apar și primele coruri bisericești (clericale) și un repertoriu coral de pionierat, cu cântări sacre la 2-3 voci. Dacă la început aceste lucrări erau redactate în vechea notație „znamenny”, rezultatul fiind un tip de partitură hibrid cu o muzică polifonică scrisă în sistem neumatic, treptat va fi adoptată și semiografia occidentală guidonică, pentru ușurința citirii și învățării noii tradiții de cânt bisericesc.

O a doua etapă a polifoniei rusești este marcată de împrumutul unor cântece sacre ucrainiene și poloneze armonizate („kanty”), non-liturgice, scrise în manieră renașcentistă vest-europeană, iar mai apoi de apariția așa-numitelor concerte „partseny” (de la latinescul „partes” – părți, aluzie la tipul de cânt după știmate), cele din urmă fiind creații autohtone de secol XVII, în stil baroc, dar concepute în manieră antifonică apuseană. Trebuie semnalat un fapt extrem de important în acest context, despre care afirmă răspicat și cele mai importante voci ale muzicologiei rusești, și anume că aceste lucrări „partseny” stau la baza concertelor corale sacre de mai târziu, existente în uz până astăzi.

O dată cu începutul secolului al XVIII-lea și adoptarea oficială de către curtea imperială a muzicii plurivocale, polul de greutate va fi mutat în jurul noii capitale Sankt-Petersburg, unde recent înființata școală de muzică occidentală (Capela Imperială) va promova mult o linie avangardistă filo-italiană, însăși Împărăteasa Ecaterina a II-a militând pentru aducerea de profesori-compozitori din peninsula pentru a ucenici tânăra generație rusească de muzicieni în arta componistică venețiană. Astfel, grație îndrumării unor nume grele ale vremii, precum Baldassare Galuppi sau Giuseppe Sarti, vor lua naștere compoziții corale în limba rusă, dar cu o vădită estetică de import, lucrări ce trădează o inadvertență față de ethosul bisericesc autohton și o apartenență mult mai concretă față de stilul polifonic, poli-coral, venețian. Alături de gradul de inadecvare față de vechiul stil de cânt, sunt sacrificate deopotrivă și inteligibilitatea textului și melodică de proveniență autohtonă, elemente definiții pentru creațiile religioase din trecut. Cei mai renumiți reprezentanți locali ai acestei direcții componistice sunt Maksym Berezovsky, Dmitry Bortniansky, Artemy Vedel, Stepan Davydov sau Stepan Degtyarev, autori care vor adopta ca formă coral-concertantă structura tripartită de sonată și care vor rămâne tributari unei muzici cu conținut secular. De reținut este faptul că în aceeași vreme concertul coral va prelua funcția chinonicului liturgic, devenind o lucrare tot mai prezentă în cafaturile bisericilor ortodoxe rusești.

Perioadei italiene îi va urma și o etapă filo-germană a școlii din Petersburg, începând cu investirea lui Aleksey Lvov în funcția de director al Capelei Imperiale în 1837, moment în care vechea comisie de specialitate însărcinată cu supravegherea și ghidarea compozițiilor coral-religioase va trece la o serie de schimbări, și anume: renunțarea la stilul venețian de compoziție, încurajarea armonizării vechilor cântece „znamenny” din repertoriul tradițional, revenirea la maniera de țesătură omofon-acordică (izo-silabică), restrângerea dimensiunilor concertelor sacre, uniformizarea manierelor componistice și a repertoriului sacru prin centralizarea și readaptarea critică a vechilor aranjamente regionale în volumul „Cartea comună de cânt muzical”. Această publicație va deveni cartea de căpătâi a tuturor dirijorilor de cor bisericesc și singura universal-acceptată în cuprinsul imperiului. Limbaj muzical folosit de autori va fi inspirat de estetica Romantismului german, printre cei mai de seamă compozitori ai acestei direcții stilistice fiind Aleksei Lvov, Mikhail Glinka (cel considerat fondatorul muzicii clasice rusești), Nikolai Rimsky-Korsakov, Mily Balakirev, Aleksandr Arkhagelsky, Gavriil Y. Lomakin, Nikolai Bakhmeteev ș. a.

O nouă fațetă în muzica coral-religioasă rusească o va lansa Școala Sinodală moscovită, atât prin intermediul dascălilor și compozitorilor săi, cât și prin organul porta-voce al acestei instituții de învățământ, Corul Sinodal. Școala din Moscova va marca începând cu finalul secolului al XIX-lea un punct de cotitură în muzica corală de la nord de Nipru, prin întoarcerea la sursele de inspirație autohtone și valorificarea vechilor melodii bisericești. Obiectivul central va fi dat de valorificarea și propagarea stilului autohton (prin conexiunea inerentă cu mișcarea filo-națională a „Grupului celor cinci”), artizanii noii școli moscovite fiind Stepan Smolensky (primul director și compozitor al Școlii Sinodale), Vasily Orlov (dirijorul de cor) și Alexander Kastalskiy (cel mai renumit compozitor al instituției). În mod invariabil, acești trei creatori vizionari, urmați apoi de alte figuri de marcă, precum Piotr Ilici Tchaikovsky, Alexander Gretchaninov, Serghei Rahmaninov sau Pavel Cesnokov, vor contribui decisiv la redefinirea specificului național în muzica rusească sacră (și nu numai), asigurând totodată și un reviriment fără precedent al genului coral-concertant, în această perioadă compunându-se nu mai puțin de 100 atare creații.

În finalul subcapitolului în cauză am tratat succint și epoca regimului comunist-sovietic (anii 1917 – 1991) din aceeași perspectivă a muzicii coral-religioase rusești, un secol în care creativitatea și libera circulație a partiturilor sacre intră într-o etapă a clandestinității și care, așa cum era de așteptat, cel puțin în registrul genului concertant religios, s-a dovedit a fi unul cu mult mai puțin prolific decât cel precedent.

Cel de-al doilea subcapitol din această secțiune secundă expune un același tip de parcurs istorico-analitic, dar de această dată din perspectiva muzicii românești. În acest scop, am căutat să urmărim mai întâi traseul pătrunderii muzicii occidentale plurivocale în spațiul românesc, iar mai apoi pe cel al genului coral-concertant, urmând ca în final să alcătuim și o retrospectivă cronologică (după autorii lor) a tuturor creațiilor de gen existente în arhiva corală din România.

Muzica corală apare timid în provinciile românești undeva la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, grație școlii întemeiate de Sfântul Paisie Velicikovski la Mănăstirea Neamț, unde este atestată în premieră și existența unui cor monahal pe mai multe voci, știut fiind că în acea vreme mănăstirea adăpostea nu mai puțin de 800 de călugări din toată Europa de est (români, ruși, bieloruși, ucraineni, greci, sârbi și bulgari). Alte formații corale ce vor continua în secolul al XIX-lea această acțiune de pionierat vor fi rând pe rând „Așezământul Choral” („Stabul Oștirii”) înființat sub conducerea Arhimandritului rus Visarion (în București), Corul Seminarului „Veniamin Costachi” condus de Al. Petrino și reorganizat de Gh. Burada (în Iași) sau Corul din Cluj din vremea lui Andrei Șaguna, episcop de Carloviț pe atunci. Concomitent cu dezvoltarea învățământului inferior și a formațiilor corale de profil vor apărea și primele instituții de învățământ superior (Conservatoarele de muzică) și Societățile Filarmonice din țările române (1819 – Cluj, 1834 – București, 1836 – Iași), precum și primele burse internaționale acordate tinerilor noștri muzicieni.

Oficializarea introducerii muzicii corale în noul stat român se va face la 18 ianuarie 1865, când domnitorul Al. Ioan Cuza va decreta înlocuirea muzicii „orientale” (numită și „psaltichie”) cu cea „vocală sistematică”. Prima generație de compozitori români va fi una de sacrificiu, în sensul în care din lipsa unor repere autohtone, autorii noștri de muzică corală vor rămâne tributarii stilurilor componistice învățate în centrele europene de studiu (Paris, Viena, Praga), muzica lor trădând ample carențe în privința adecvării la atmosfera liturgică din bisericile noastre ortodoxe. Această generație va fi formată din personalități precum I. Kartu, Al. Flechtenmacher, Ed. Wachmann, C. Mikuli sau I. Vorobchievici. Operele lor (concertante sau liturgice) nu se vor impune în timp, tocmai din pricina sonorității abstracte (seculare) a muzicii lor, a stilului alambicat-polifonic și a textului neinteligibil, factori ce au împiedicat și adoptarea acestor creații în repertoriul bisericesc uzual.

Cea de-a doua generație autohtonă de compozitori va aduce și un progres în estetica coral-concertantă, autorii acestui final de secol XIX fiind mai puțin preocupați de imitarea modelelor occidentale și mai axați pe adecvarea conținutului muzical la simțirea și ethosul autohton. Cu toate acestea, acest deziderat va întâmpina multe limitări și un grad nu foarte mare de reușită, dat fiind contextul încă neprielnic și aceeași lipsă generală a reperelor autentice.

Lucrările semnate de reprezentanții acestei generații – G. Ștephănescu, Al. Podoleanu, G. Musicescu, Gh. Dima, E. și Gh. Mandicevski, D. G. Kiriac sau M. Berezovski – vor marca, din păcate, destule apartenențe față de diferitele tendințe componistice ale vremii (austro-germane – Gh. Dima, vieneze – frații Mandicevski, franceze – D. G. Kiriac, rusești – G. Musicescu, M. Berezovski, Al. Podoleanu), și asta în ciuda năzuințelor propagandiste de a se pune bazele unui stil românesc.

Însă, poate cea mai emblematică cucerire a acestei perioade, dincolo de sonoritatea încă cvasi-improprie a muzicii de cafas, va fi impunerea genului coral-concertant în spațiul românesc grație, în primul rând, activității componistice și de traducere a lui Gavriil Musicescu, fondatorul concertului coral sacru în țara noastră. Prin traducerea celor două concerte (de Paști și Crăciun) după F. Deghtearev și compunerea altor câteva creații originale în stil (îndeosebi cele două lucrări intitulate programatic „Concertul Nr. 1” și „Concertul Nr. 2”), G. Musicescu va aduce acest gen muzical și în literatura corală românească, preluând modelul tripartit (de tip sonată) din creația academică rusească.

Un salt ceva mai considerabil va fi realizat de către generațiile a treia și a patra de compozitori români, aceștia beneficiind de avantajul unor cadre primare deja trasate și de posibilitatea unei cernerii mai realiste a preferințelor subiective în raport cu nevoile concrete ale muzicii corale bisericești. Anumite direcții fuseseră deja anticipate prin D. G. Kiriac, care a valorificat mult melosul psaltic în creațiile sale sacre, însă tinerii compozitori ai secolului al XX-lea vor reclama poate și mai ardent nevoia întoarcerii muzicii corale la fondul melodic psaltic și la izvoarele tradiționale. Astfel, creațiile coral-concertante vor cunoaște o înflorire foarte mare în acest secol XX, și asta în ciuda climatului politic tumultuos și tranzitoriu, noii compozitori dovedind mai mult rafinament și inspirație în prelucrarea unei linii melodice de sorginte modală. Printre autorii care se vor face remarcați în această direcție componistică vor fi Gh. Cucu, I. D. Chirescu, S. Drăgoi, I. P. Runcu, N. Lungu, P. Constantinescu ș. a.

În cel de-al treilea subcapitol al părții mediane am urmărit întocmirea unei paralele între concertul coral religios și chinonicul coral liturgic, noțiuni care atât la nivel teoretic, cât și în practica actuală se cam confundă. Cea mai importantă distincție a celor două lucrări o constituie destinația, care în cazul concertului este un spectacol artistic extra-liturgic sau, în orice caz, un moment muzical para-liturgic. Apoi, remarcăm în dreptul concertului o complexitate sporită a conținutului muzical, chinonicul coral fiind o lucrare ceva mai simplă, cu un text bine indicat de cărțile de slujbă și într-un ritm lent, corespunzător stilului papadic din genul bizantin conex. Concertul sacru este o creație mai amplă și cu un grad sporit de dificultate, putând deține cel mai adesea și tratări solistice (sau chiar acompaniament instrumental) și propunând un text

eminamente religios, dar nu atât de restrictiv ca în cazul chinonicului (fie un citat din Psalmi, fie un alt tip de citat sau o alcătuire originală).

Capitolul al III-lea al tezei este centrat pe analiza muzicală a celor mai importante concerte corale sacre semnate de cei patru compozitori români. Pentru G. Musicescu am ales lucrările, Concertul Nr. 1 – „Cuvintele profetului David din psalmii 23, 150 și 142”, Concertul Nr. 2 – „Înnoiește-te, Noule Ierusalime”, „Acum slobozești”, „La râul Babilonului” și rugăciunea „Sub milostivirea ta”; pentru S. Drăgoi Concertul-chinonic „Doamne, buzele mele”, fragmentele liturgice „Să se umple gurile noastre” și „Sfânt este Domnul”, respectiv prelucrarea „Acestea zice Domnul” (după originalul său pentru voce, violoncel și pian); în dreptul lui P. Constantinescu „Rugăciunea inimii”, Concertul-chinonic liturgic „Psalmul XXXIX” și „Doamne miluiește” din *Liturghia în stil psaltic* pentru cor mixt, precum și fragmentul „Astăzi S-a spânzurat pre lemn” (fragment din Oratoriul bizantin *Patimile și Învierea*), iar în cazul lui I. P. Runcu concertele corale „Vecernii”, „Hristos a înviat”, „Să-nvieze Dumnezeu”, „Dumnezeul mântuirii mele” și „Privește din cer”. În dreptul fiecărui compozitor am atașat și câte o micro-sectiune cu caracter biografic, alături de care am expus și o listă succintă a operei lor componistice.

În **capitolul al IV-lea** am căutat să pun în paralel concluziile capitolului precedent, încercând o abordare comparativă care să reliefeze și mai sugestiv asemănările și deosebirile dintre cei patru creatori de muzică corală.

Dacă ar fi să schițăm o frază rezumativă în dreptul fiecărui compozitor, am putea spune în dreptul lui Gavriil Musicescu că este unul dintre primii compozitori români care au abordat cu succes genul concertant sacru și pe seama căruia este pusă și reușita introducerii acestuia în spațiul românesc. El trasează cadrele principale ale acestui gen muzical, statuând forma tripartită de concert coral (cea de sonată), însă fără a se detașa prea mult de modelul profesorilor ruși de la Capela Imperială unde s-a format.

Apoi, Sabin Drăgoi este un autor ceva mai versatil, mai nuanțat, în care limbajul romantic de filieră germană se îmbină cu modalismul folcloric românesc, rezultatul fiind un text muzical expresiv, sensibil, amplu și de o mare profunzime și valoare estetică.

Paul Constantinescu este nu atât un creator explicit de concerte sacre, cât un compozitor care în lucrările sale coral-religioase urmărește programatic centralitatea discursului modal monodic, eminente de inspirație bizantină, un adevărat stilizator de melos psaltic în prelucrări polifonice magistrale ce îi personalizează indeneșabil inspirația creatoare.

Ion Popescu-Runcu reprezintă în opinia noastră un autor de sinteză, a cărui operă componistică este influențată atât de mediul slav în care a activat aproximativ 25 de ani, cât și

de conservatorismul academic românesc care cerea în mod expres recuperarea melodiilor psaltice în creațiile coral-liturgice și renunțarea la stilul alambicat occidental (de import). În cadrul literaturii coral-concertante foarte vaste lăsată posterității de către I. Runcu descoperim o melodică foarte sinuoasă, vioaie și cu accente profund luminoase, paralelisme de voci specifice manierei rusești de scriitură și o predilecție către tipul solistic de concert sacru, toate aceste trăsături creionând imaginea unui compozitor atât tradiționalist, cât și inovativ (mai ales în privința registrelor timbrale uzitate – foarte extinse).

În finalul tezei am structurat o secțiune de **concluzii**, în care pot fi sesizate radiografic cele mai importante direcții și rezultate obținute prin această cercetare, urmând ca mai apoi să se regăsească atașat și un număr consistent de **anexe** (documente, partituri și diferite exemple muzicale) și **bibliografia** aferentă oricărui demers științific. În speranța de a fi realizat un studiu cât mai aprofundat și mai autentic, îmi exprim nădejdea că actuala teză va putea fi folosită în viitor de către alți cercetători spre descoperirea și explorarea de noi orizonturi în domeniul muzicii coral-religioase.

Cuprins

Introducere	5
CAPITOLUL I	
Evoluția genului concertant în istoria muzicii universale	11
I. 1. Conceptul de „concert”. Terminologie, semantică, particularități, distincții	11
I. 2. Primele realizări în zona componistică concertantă – Concertele vocale eclesiastice ale Renașterii. Giovanni Gabrieli	19
I. 3. Tranziția către concertul instrumental <i>grosso</i> și mai apoi către cel solistic-instrumental în epoca barocă (~ 1600 – ~ 1750)	29
I. 4. Consacrarea genului concertant în Clasicism (~1750 – ~1830)	40
I. 5. Concertul instrumental în Romantism (~1830 – ~1915)	48
I. 6. Noile orientări stilistice ale concertului instrumental în epoca modernă și post-modernă (~1915 – până în prezent)	55
CAPITOLUL II	
Concertul coral religios – parcurs istoric și încadrare de gen	68
II. 1. Apariție și specificitate în muzica coral-religioasă rusească	68
II. 2. Introducerea și dezvoltarea genului coral concertant în spațiul românesc	94
II. 3. Reciprocități și incongruențe între concertul religios și chinonicul coral liturgic ...	122
CAPITOLUL III	
Analiza muzicală a celor mai reprezentative creații de gen ale autorilor români: Gavriil Musicescu, Sabin Drăgoi, Paul Constantinescu și Pr. Ion Popescu-Runcu	131
III. 1. Gavriil Musicescu	131
III. 1. 1. Portret biografic	131
III. 1. 2. Consacrarea concertului religios în muzica corală românească prin contribuția lui Gavriil Musicescu	137

III. 1. 3. Concertul coral Nr. 1 – „Cuvintele profetului David din psalmii 23, 150 și 142”	139
III. 1. 4. Concertul coral Nr. 2 – „Înnoiește-te, Noule Ierusalime”	146
III. 1. 5. Concertul coral „Acum slobozești”	154
III. 1. 6. Concertul coral „La râul Babilonului”	161
III. 1. 7. Rugăciunea „Sub milostivirea ta”	171
III. 2. Sabin Drăgoi	178
III. 2. 1. Repere biografice	178
III. 2. 2. Concertul-chinonic „Doamne, buzele mele”	183
III. 2. 3. „Acestea zice Domnul...”	189
III. 2. 4. „Să se umple gurile noastre”	196
III. 2. 5. „Sfânt este Domnul” (fragment în stil concertant din <i>Liturghia în mi minor</i>)	204
III. 3. Paul Constantinescu	212
III. 3. 1. Tablou biografic	212
III. 3. 2. „Rugăciunea inimii”	218
III. 3. 3. „Astăzi S-a spânzurat pre lemn” (fragment din Oratoriul pentru cor și orchestră <i>Patimile și Învierea</i>)	227
III. 3. 4. Concertul-chinonic „Psalmul XXXIX” din <i>Liturghia în stil psaltic pentru cor mixt</i>	240
III. 3. 5. „Doamne miluiește” („Kirie eleison”) fragment în stil concertant din aceeași <i>Liturghie în stil psaltic pentru cor mixt</i>	252
III. 4. Ion Popescu-Runcu	262
III. 4. 1. Date din viața compozitorului	262
III. 4. 2. Concertul coral de Crăciun „Vecernii”	265
III. 4. 3. Concertul coral pascal „Hristos a înviat”	274

III. 4. 4. Concertul coral pascal „Să-nvieze Dumnezeu”	286
III. 4. 5. Concertul coral „Dumnezeul mântuirii mele”	294
III. 4. 6. Concertul coral „Privește din cer”	303

CAPITOLUL IV

O abordare sinoptică asupra stilurilor celor patru compozitori români, cu referire directă la repertoriul coral-concertant analizat	315
Concluzii	338
Anexe	343
Bibliografie	385

Bibliografie

I. Izvoare

I. 1. Partituri și documente în manuscris (sau tehno-redactate)

- 1) CONSTANTINESCU, Paul, *Cheruvic*, ms. autograf, 1930, f. 1-2;
- 2) CONSTANTINESCU, Paul, *Patimile și Învierea Domnului. Oratoriu bizantin de Paști*, ms. autograf – partitură generală pentru soliști, cor și orchestră, 1948, Fond Biblioteca Uniunii Compozitorilor din România, București, Nr. inventar 498 F Sp, f. 1-220;
- 3) CONSTANTINESCU, Paul, *Rugăciunea inimii*, ms. autograf, 22 Septembrie 1946, f. 1-3;
- 4) DRĂGOI, Sabin, *Acestea zice Domnul*, partitură în manuscris – aranjament pentru solo bariton și cor bărbătesc de Petre Simionescu, după versiunea pentru solo alto și bariton și cor mixt a lui I. D. Chirescu, Biblioteca muzicală Petre Simionescu, f. 1-2;
- 5) DRĂGOI, Sabin V., Scrisoare autograf adresată compozitoarei Alma Cornea, Timișoara, datată în 26 Iulie 1933, f. 1-4;
- 6) DRĂGOI, Sabin V., Scrisoare autograf adresată de compozitor lui Emil Isac, Timișoara, datată în 3 Ianuarie 1927, fondul arhivistic al Casei Memoriale din Cluj Napoca;
- 7) GHIULAMILA, Gheorghe, *Și era la ora a șasea* (Joia Mare), ms. autograf, 1976, concert coral pentru cor bărbătesc și solo bas compus la moartea pr. Ion Popescu-Runcu (noiembrie 1976), f. 1-5;
- 8) MASSINI, Egizio, *Referință* asupra Frescei muzicale „În vremea aceea...” a Pr. Ion Popescu-Runcu, document nedat și redactat la mașina de scris, existent în arhiva personală a familiei compozitorului I. Runcu, f. 1;
- 9) S. N., *Autobiografie*, document atribuit lui Ion Popescu-Runcu (redactat la mașină de scris), din arhiva personală a familiei compozitorului I. Runcu, f. 1-2.

I. 2. Lucrări sau colecții muzicale publicate

- 1) BEREZOVSKI, Mihail, *Imnele Sfintei Liturghii: Pentru cor mixt bărbătesc și pentru 3 voci egale*, Tipografia Eparhiei Chișinăului și Hotinului, Chișinău, 1922;

- 2) BREAZUL, George (ed.), *Gavriil Musicescu. Opere alese*, Muzicală, București, 1958;
- 3) CHIRESCU, Ioan Dumitru, „Cântările Sfintei Liturghii după vechile melodii tradiționale psaltice, ce se cântă la strună în Biserica Ortodoxă Română”, în: *Glasul Bisericii*, III-XII (1972), pp. 1-307;
- 4) DRĂGOI, Sabin V., *Acestea zice Domnul... Antifonul Patimilor pentru voce, violoncel și pian*, Societatea Compozitorilor Români, București, sine anno;
- 5) DRĂGOI, Sabin V., *Liturgia Sfântului Ion Gură de Aur pentru cor de bărbați*, „Cartea Românească”, Timișoara, 1926;
- 6) DRĂGOI, Sabin V., *Liturgia Sfântului Ioan Gură de Aur pentru cor de bărbați*, Tipografia Universității din Timișoara, 1998;
- 7) GHIULAMILA, Gheorghe, *Cântări la Sfânta Liturghie și Concerte religioase pentru cor bărbătesc și cor mixt*, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1992;
- 8) GRIGORIU, Theodor, *33 Psalmi. Cor mixt*, Basilica, București, 2018;
- 9) LUNGU, Nicolae; *Liturghia Psaltică*, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1957;
- 10) MUSICESCU, Gavriil, *Alti. Imnele Sfintei Liturghii* (știmă de alto), C. G. Röder, Leipzig, 1899;
- 11) MUSICESCU, Gavriil, *12 Melodii Naționale* (Op. 31), C. G. Röder, Leipzig, ³1889;
- 12) MUSICESCU, Gavriil, *Imnele Sfintei Liturghii pentru Cor mixt și piano*, Societatea Compozitorilor Români, București, ²1927;
- 13) MUSICESCU, Gavriil, *Imnele Sfintei Liturghii pentru trei voci egale sau mixte*, C. G. Röder, Leipzig, 1903;
- 14) MUSICESCU, Gavriil, Gheorghe I. DIMA, Grigore I. GHEORGHIU, *Rânduiala Vecerniei de sâmbătă seara pusă pe cele 8 glasuri*, prelucrate și scrise în notație liniară, C. G. Röder, Leipzig, 1883;
- 15) POPESCU-RUNCU, Pr. Ion (ed.), *Iubi-Te-voi, Doamne! Culegere de cântări corale religioase*, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1962;
- 16) RUNCU, Pr. Ion, *Cântările liturgice în stil psaltic pentru cor bărbătesc, cor mixt, cor pe 3 voci egale și cor pe 2 voci*, București, 1956;
- 17) RUNCU, Pr. Ion, *În vremea aceea...*, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1960;
- 18) SÎRBU, Adrian, *Chinonicarul vechilor dascăli*, (Partea I), Adrian Sîrbu și Irina Cușnir (trad.), Byzantion, Iași, 2018;

19) STANCIU, Pr. Prof. Dr. Vasile (ed.), *Cântările Sfintei Liturghii pentru cor mixt după diferiți autori*, vol. II, Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1997.

II. Dicționare și lexicoane biografice de compozitori

- 1) BRUMARU, Liviu, PETRESCU, Hrisanta, *Istoria muzicii și formele muzicale*, Didactică și Pedagogică, București, 1978;
- 2) BUCȘAN, Andrei et alii, *Dicționar de termeni muzicali*, Zeno Vancea (ed.), Științifică și Enciclopedică, București, 1984;
- 3) BUGHICI, Dumitru, *Dicționar de genuri și forme muzicale*, vol. I, Muzicală, București, 1974;
- 4) CĂLIN, Carleta-Steluța, *Petit dictionnaire de termes musicaux français – italien – anglais – roumain*, sine nomine, sine loco, sine anno;
- 5) COSMA, Viorel (ed.), *Compozitori și muzicologi români. Mic Lexicon*, Muzicală, București, 1965;
- 6) COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon biobibliografic*, vol. II, Muzicală, București, 1999;
- 7) COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon biobibliografic. Compozitori, muzicologi, folcloriști, bizantinologi, critici muzicali, profesori, editori*, vol. VI, Muzicală, București, 2003;
- 8) COSMA, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon Biobibliografic*, vol. VIII, Muzicală, București, 2005;
- 9) GOLÉA, Antoine, VIGNAL, Marc, *Dicționar de mari muzicieni*, Oltea Șerban-Pârâu (trad.), Univers Enciclopedic, București, 2006;
- 10) GROVE, Sir George (ed.), *A Dictionary of Music and Musicians*, vol. I, Macmillan and Company, London, 1900;
- 11) JAFFÉ, Daniel, *Historical Dictionary of Russian Music*, Scarecrow Press, Plymouth (United Kingdom), 2012;
- 12) JOJA, Athanase (ed.), „Romantism”, *Dicționar Enciclopedic Român*, vol. VI (Q – Z), Academia Română, București, 1966;
- 13) MOLDOVEANU, Pr. Prof. Dr. Nicu, et alii, *Dicționar de muzică bisericească Românească*, Basilica, București, 2013;
- 14) PELAGALLI, Rossella, „Giovanni Gabrieli”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. LI, Enciclopedia Treccani, Roma, 1998, <https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-gabrieli_%28Dizionario-Biografico%29/>;

- 15) SAVA, Iosif, VARTOLOMEI, Luminița, *Dicționar de muzică*, Științifică și Enciclopedică, București, 1979;
- 16) SCHONBERG, Harold C., *Viețile marilor compozitori*, Anca Irina Ionescu (trad.), Lider, București, 1996;
- 17) S. N. (SINE NOMINE), *Dicționarul Explicativ Român*, <<https://dexonline.ro/definitie>>;
- 18) SOANES, Catherine et alii (eds.), *Oxford Dictionary Thesaurus, A Wordpower Guide*, Oxford University Press, 2001;
- 19) TROELSGÅRD, Christian, *New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Stanley Sadie, John Tyrrell (eds.), vol. XIII, Oxford University Press, London, 2002;
- 20) VANCEA, Zeno (ed.), *Dicționar de termeni muzicali*, Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

III. Enciclopedii

- 1) COSMA, Viorel, VARTOLOMEI, Luminița, CATRINA, Constantin, *Enciclopedia Muzicii Românești de la origini până în zilele noastre*, vol. I (A – B), Arc 2000, București, 2005;
- 2) ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA EDITORS, *Enciclopedia Universală Britanică*, vol. IV (C - D), Litera, București, 2010;
- 3) ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA EDITORS, *Enciclopedia Universală Britanică*, vol. VI (E – G), Litera, București, 2010.

IV. Manuale și suporturi academice de curs

- 1) BANCIU, Ecaterina, *Istoria Muzicii*, Academia de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj, Media Musica, sine anno;
- 2) BRUMARIU, Liviu, *Istoria Muzicii Universale. Clasicismul*, Fundația „România de Mâine”, București, 1999;
- 3) BUGHICI, Dumitru, GHECIU, Diamandi, *Formele și genurile muzicale*, Muzicală, București, 1962;
- 4) CIOBANU, Maia, *Forme muzicale*, Fundația „România de Mâine”, București, 2006;
- 5) CONSTANTINESCU, Grigore, BOGA, Irina, *O călătorie prin istoria muzicii*, coll. *Muzica Viva*, Didactică și Pedagogică, București, 2008;
- 6) GHEORGHITĂ, Nicolae, *Suport de curs pentru specializările Muzică religioasă, Muzicologie și Culturi muzicale religioase*, Universitatea Națională de Muzică din București;

- 7) PASCU, George, BOȚOCAN, Melania, *O carte de istoria muzicii*, vol. I, Vasiliana, Iași, 2003;
- 8) PASCU, George, BOȚOCAN, Melania, *O carte de istoria muzicii*, vol. II, Vasiliana, Iași, 2003;
- 9) SANDU-DEDIU, Valentina, *Istoria muzicii secolului al XX-lea*, Universitatea Națională de Muzică din București, 2007;
- 10) SANDU-DEDIU, Valentina, *Studii de stilistică și retorică muzicală*, Universitatea de Muzică din București, 1999;
- 11) STOIANOV, Carmen, MARINESCU, Mihaela, *Istoria Muzicii Universale*, Fundația „România de Mâine”, București, 2009;
- 12) STOIANOV, Carmen, STOIANOV, Petru, *Istoria Muzicii Românești*, Fundația „România de Mâine”, București, 2005.

V. Monografii

- 1) BREAZUL, George, *D. G. Kiriac*, Muzicală, București, 1973;
- 2) BREAZUL, George, *Gavriil Musicescu – schiță monografică*, Muzicală, București, 1962;
- 3) COMAN, Lavinia, *Franz Liszt*, coll. „Muzica Viva”, vol. XI, Didactică și Pedagogică, București, 2011;
- 4) COMAN, Lavinia, *Frédéric Chopin*, coll. „Muzica Viva”, vol. IV, Didactică și Pedagogică, București, 2011;
- 5) GHEORGHIU, Grigore I., *Corul lui Muzicescu*, Tipografia „Viața Românească”, Iași, 1926;
- 6) HÎRLAV-MAISTOROVICI, Sanda Valentina, *Creația componistică a lui Paul Constantinescu. Catalog cronologic*, Muzicală, București, 2015;
- 7) IONAȘCU, Pr. Prof. Dr. Stelian, *Paul Constantinescu și muzica psaltică românească*, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005;
- 8) MIHAIL, Paul, „Viața și Opera lui Gavriil Musicescu oglindită în scrisorile anilor 1871 – 1899”, (partea I), în: *Studii muzicologice*, 2, București, 1956, pp. 91-127;
- 9) MIHAIL, Paul, „Viața și Opera lui Gavriil Musicescu oglindită în scrisorile anilor 1871 – 1899”, (partea a II-a), în: *Studii muzicologice*, 4, sine nomine, 1957, București, pp. 60-128;
- 10) MOLDOVEANU, Pr. Prof. Dr. Nicu, *Profesorul, dirijorul și compozitorul Nicolae Lungu: monografie*, Basilica, București, 2013;

- 11) NAGACEVSCHI, Elena, *Mihail Berezovschi – dirijor de cor și compozitor*, Epigraf, Iași, 2002;
- 12) RACHMANINOV, Sergej V., *The complete sacred choral works*, Monuments of Russian sacred music, Vladimir Morosan (ed.), Series IX, vol. I-II, Musica Russica Publishing House, Madison, CT, 1995;
- 13) RĂDULESCU, Nicolae, *Sabin V. Drăgoi*, Muzicală, București, 1971;
- 14) SANDU-DEDIU, Valentina, *Robert Schumann*, coll. „Muzica Viva”, vol. XII, Didactică și Pedagogică, București, 2011;
- 15) SEAMAN, Gerald R., *Pëtr Il'ich Tchaikovsky: A Research and Information Guide*, Routledge Publishing House, New York and London, 2019;
- 16) STAN, Constantin-Tufan, *Liviu Tempea: Pianistul-compozitor*, Eurostampa, Timișoara, 2015;
- 17) TOMESCU, Vasile, *Paul Constantinescu*, Muzicală, București, 1967;
- 18) WEINBERG, I., *Joseph Haydn*, Muzicală, București, 1946;
- 19) WEINBERG, I., *W. A. Mozart*, Felicia Donceanu, Titus Moisescu (eds.), Muzicală., București, 1962;
- 20) ZVEREVA, Svetlana, *Alexander Kastalsky: His Life and Music*, Stuart Campbell (trad.), Ashgate Publishing, Moscow, 2003.

VI. Teze de licență, disertație sau doctorat (nepublicate)

- 1) ARMSTRONG, Colin Robert, *West meets East: Giuseppe Sarti's influence on Russian Church music. A study of western influence and surviving russian traits*, Dissertation for the degree of Doctor, University of Illinois, 2011;
- 2) BARNABOI, Hristina, *Creația corală bisericească a compozitorului Mihail Berezovschi din perspectiva tradițiilor muzicale ortodoxe*, Teză de Doctorat (manuscris tehnoredactat), Academia de Muzică, Teatru și Arte plastice din Chișinău, 2016;
- 3) BARNEA, Pr. Alexăndrel, *Muzica bisericească în Moldova secolelor XIX-XX*, Teză de Doctorat (manuscris tehnoredactat), București, 2000;
- 4) BUDU, Alexandra, *Gavriil Musicescu între tradiție și inovație*, Teză de Doctorat (manuscris tehnoredactat), Cluj-Napoca, 2016;
- 5) BURUIAN, Anastasia, *Aspecte stilistice în creația de lied a lui Gheorghe Dima*, Teză de Doctorat, Academia „Gheorghe Dima”, Cluj-Napoca, 2007;
- 6) COLȚAN, Pr. Marian, *Preotul Ion Popescu-Runcu, viața și creația corală bisericească și laică*, Teză de Disertație, București, 2003;

- 7) DOBREA, George-Cătălin, *Compozitorul și Dirijorul Gheorghe Danga. Viața și Opera*, Teză de Licență (manuscris tehnoredactat), Universitatea București (Facultatea de Teologie Ortodoxă), 2004;
- 8) GORDON, Constantin, *Adaptarea chinonicului în limba română de către Macarie Ieromonahul*, Teză de Doctorat (nefinalizată, manuscris tehnoredactat), Universitatea Babeș-Bolyai (Școala Doctorală de Teologie „Isidor Todoran”), Cluj-Napoca;
- 9) HARRI, Jopi, *St. Petersburg Court Chant and the Tradition of Eastern Slavic Church Singing*, Turun Yliopisto University of Turku (Finland), 2011;
- 10) KORNETOVA, Nataliia, *Russian Sacred Music of the Late Nineteenth Century: Differences and Similarities of the Moscow and St. Petersburg Schools in Theory and Practice in an Age of Reform.*, Thesis for the degree of Doctor of Philosophy, University of Queensland, 2017;
- 11) MUSICESCU, Gavriil, *Separațiunea patrimoniilor*, Teză de Licență (Facultatea Juridică din Iași), Stabilimentul grafic „Miron Costin”, Iași, 1893;
- 12) PLOSCARU, Teodor-Ionuț, *Muzica religioasă în preocupările lui George Breazul*, Teză de Doctorat (manuscris tehnoredactat), Sibiu, 2016;
- 13) SOPORAN, Pr. Vasile, *Chinonicul sau Priceasna – structură imnografică și melodică a Liturghiei Bizantine*, Teză de Disertație (manuscris tehnoredactat), Universitatea Babeș-Bolyai (Facultatea de Teologie Ortodoxă), Cluj-Napoca, 2011;
- 14) STURZA, Mircea, *Explorări în gândirea muzicală de factură religioasă a compozitorului Sabin Drăgoi*, Teză de Doctorat (manuscris tehnoredactat), Universitatea Babeș-Bolyai (Facultatea de Teologie Ortodoxă), Cluj-Napoca, 2020;
- 15) VLĂDĂREANU, Mihail Daniel, *Creația corală cu caracter religios a compozitorilor Dumitru Georgescu Chiriac și Ioan D. Chirescu*, Teză de Doctorat (manuscris tehnoredactat), Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu (Facultatea de Teologie), 2016;
- 16) VOICU, Ștefan, *Particularități de interpretare ale coralei bărbățești în cântul liturgic*, Teză de disertație (manuscris tehnoredactat), Universitatea Națională de Muzică din București, 2012.

VII. Literatură primară

- 1) ADLER, Guido, *Der Stil in der Musik*, I. Buch, „Prinzipien und Arten des musikalischen Stils”, Druck und Verlag von Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1911;
- 2) BERGER, Wilhelm Georg, *Estetica Sonatei Clasice*, Muzicală, București, 1981;

- 3) BREAZUL, George, *Pagini din Istoria Muzicii Românești*, Vasile Tomescu (ed.), vol. I, Muzicală, București, 1966;
- 4) CHESNOKOV, Pavel, *The Choir and How to Direct It*, John C. Rommereim (trad.), Musica Russica, San Diego (California), 2010;
- 5) CHELARU, Carmen, *Cui i-e frică de istoria muzicii?!*, vol. I, Muzicală, București, 2019;
- 6) CHELARU, Carmen, *Cui i-e frică de istoria muzicii?!*, vol. II, Muzicală, București, 2019;
- 7) CHELARU, Carmen, *Cui i-e frică de istoria muzicii?!*, vol. III, Muzicală, București, 2019;
- 8) CHIRCEV, Elena, *Muzica românească de tradiție bizantină între neume și portativ*, vol. II, Risoprint, Cluj-Napoca, 2013;
- 9) COSMA, Octavian Lazăr, *Hronicul Muzicii Românești*, vol. III, Muzicală, București, 1975;
- 10) COSMA, Octavian Lazăr, *Hronicul Muzicii Românești*, vol. IV, Muzicală, București, 1976;
- 11) COSMA, Octavian Lazăr, *Hronicul Muzicii Românești*, Vol. VI, Muzicală, București, 1984;
- 12) CRISTESCU, Constanța, *Izvoare bizantine în metamorfoze enesciene*, Mușatinii, Suceava, 2011;
- 13) DENIZEAU, Gérard, *Să înțelegem și să identificăm genurile muzicale*, Cristina Popescu (trad.), LaRousse, Meridiane, București, 2000;
- 14) DRĂGHICI, Pr. Gheorghe, *Muzica religioasă în Dâmbovița și Muscel*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012;
- 15) DUNLOP, Carolyn C., *The Russian Court Chapel Choir: 1796-1917*, Routledge, New York, 2013;
- 16) GHEORGHITĂ, Nicolae, *Chinonicul duminical în perioada postbizantină (1453-1821)*, Sophia, București, 2009;
- 17) GRUBER, R. I., *Istoria Muzicii Universale*, vol. I, Tatiana Nikitin (trad.), Muzicală, București, 1963;
- 18) GRUBER, R. I., *Istoria Muzicii Universale*, vol. II, Tatiana Nikitin (trad.), Muzicală, București, 1963;
- 19) GRUESCU, Valentin, *Compoziția coral-liturgică românească*, vol. I („Marile începuturi”), Muzicală, București, 2016;
- 20) GRUESCU, Valentin, *Compoziția coral-liturgică românească*, vol. II („Drumul clasic al desăvârșirii”), Muzicală, București, 2016;

- 21) GRUESCU, Valentin, *Compoziția coral-liturgică românească*, vol. III („Desăvârșirea stilistică”), Muzicală, București, 2016;
- 22) HERMAN, Vasile, *Formă și stil în noua creație muzicală românească*, Muzicală, București, 1977;
- 23) HERMAN, Vasile, *Originile și dezvoltarea formelor muzicale*, Muzicală, București, 1982;
- 24) ILIUȚ, Vasile, *De la Wagner la contemporani*, vol. IV, Muzicală, București, 1998;
- 25) ILIUȚ, Vasile, *O carte a stilurilor muzicale*, vol. I, Academia de Muzică, București, 1996;
- 26) LARUE, Jan, *Guidelines for Style Analysis, with Models for Style Analysis*, a companion text, Marian Green LaRue (ed.), Sterling Heights, MI: Harmonie Park Press (s.l.), ²2011;
- 27) MEYENDORFF, Paul, *Rusia, Ritual și Reformă. Reforma liturgică a Patriarhului Nikon în secolul al XVII-lea*, Cristina Pupeza (trad.), Ecclesiast – Astra Museum, Sibiu, 2015;
- 28) MOISIL, Costin, *Geniu românesc vs. tradiție bizantină. Imaginea cântării bisericești în muzicologia românească*, Muzicală, București, 2016;
- 29) MOISESCU, Titus, *Monodia bizantină în gândirea unor muzicieni români*, Muzicală, București, 1999;
- 30) MOLDOVEANU, Pr. Prof. Dr. Nicu, *Istoria muzicii bisericești la români*, Basilica, București, 2010;
- 31) MOROSAN, Vladimir (ed.), *The Monuments of Russian Sacred Music. One thousand years of Russian Church Music: 988 – 1988*, Seria I, vol. I, Musica Russica, Washington, DC, 2006;
- 32) NASTASĂ, Pr. I. Gabriel, *Pagini din istoria muzicală a Catedralei Mitropolitane din Iași (1887-2013)*, Doxologia, Iași, ²2013;
- 33) POPOVICI, Doru, *Muzica Corală Românească*, Muzicală, București, 1966;
- 34) POSLUȘNICU, Mihail Gr., *Istoria Muzicei la români. De la Renaștere până'n epoca de consolidare a culturii artistice*, „Cartea Românească”, București, 1928;
- 35) ROSEN, Charles, *The Classical Style. Haydn, Mozart, Beethoven*, Faber and Faber Publishing House, London, ⁴2005;
- 36) SANDU-DEDIU, Valentina, *Muzica Românească între 1944-2000*, Muzicală, București, 2002;
- 37) SCHUBART, Christian Friedrich Daniel, *O istorie a muzicii universale, De la începuturi până în secolul al XVIII-lea*, Philomena Oșanu (trad.), Muzicală, București, 1983;

- 38) STANCIU, Pr. Prof. Dr. Vasile, *Muzica bisericească corală din Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, 2001;
- 39) STANCIU, Pr. Prof. Dr. Vasile, *Muzica bisericească ortodoxă din Transilvania*, Presa Universitară, Cluj-Napoca, 1996;
- 40) TIMARU, Valentin, *Analiza muzicală între conștiința de gen și conștiința de formă*, Universitatea din Oradea, 2003;
- 41) VANCEA, Zeno, *Creația muzicală românească. Sec. XIX-XX*, vol. I, Muzicală, București, 1968;
- 42) VASILE, Vasile, *Istoria Muzicii Bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, vol. II, Interprint, București, 1997;
- 43) WELLESZ, Egon, *A History of Byzantine Music and Hymnography*, Oxford University Press, New York/ London, ²1961.

VIII. Literatură secundară

- 1) PĂCURARIU, Pr. Prof. Dr. Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Compendiu*, Andreiana, Sibiu, ²2009;
- 2) VASILIEV, Aleksandr Aleksandrovici, *Istoria Imperiului Bizantin*, Ionuț-Alexandru Tudorie, Vasile-Adrian Carabă, Sebastian-Laurențiu Nazâru (trad.), Polirom, București, 2010.

IX. Articole și studii

IX. 1. Publicate în reviste sau volume colective

- 1) ADAM, Domin, „«Priceasna» and «Koinonikon»: history, structure and form”, in *The Altar of the Reunification*, 3, Reîntregirea, Alba-Iulia, 2012, pp. 69-88;
- 2) ALEXANDRESCU, Ozana, „Tipuri de gramatici în manuscrise muzicale de tradiție bizantină”, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei : Teatru, Muzică, Cinematografie*, Serie Nouă (SN), V-VI (2011-2012), pp. 21-55;
- 3) ALEXANDRU, Maria, TSOUGRAS, Costas, „On the Methodology of Structural Analysis in Byzantine and Classical Western Music - A Comparison”, în: *Proceedings of the Fourth Conference on Interdisciplinary Musicology*, sine nomine, Thessaloniki (Greece), 2008, pp. 1-19;
- 4) ANDREEV, Aleksandr, SIMMONS, Nikita, „Proposal to Encode Znamenny Musical Notation in Unicode”, în: *Unicode Research Papers – Academia. edu*, II (2019), pp. 1-55;

- 5) ANDRIEȘ, Vladimir, „Concertul instrumental și reflectarea lui în muzicologia autohtonă”, în: *Anuarul științific: muzică, teatru, arte plastice*, XII-XIII (2011), pp. 61-69;
- 6) ANGELESCU, Paraschiv, „«Isvorul Tămăduirii» la biserica română din Sofia”, în: *Apostolul*, XII (1933), pp. 174-175;
- 7) BALABAN, Larisa, „Imnele Sfintei Liturghii de M. Berezovschi: Particularități de gen și compoziție”, în: *Anuarul Științific: Muzică, Teatru, Arte Plastice*, Victoria Melnic (ed.), 1/2 (8/9), Notograf Prim, Chișinău, 2009, pp. 55-58;
- 8) BARNABOI, Hristina, „Rugăciunile «La râul Vavilonului» și «Ușile pocăinței» din ciclul «Imnele Vecerniei și Utreniei» de M. Berezovschi – Exemple de abordare a creațiilor altor compozitori”, în: *Studiul Artelor și Culturologie: istorie, teorie, practică*, Victoria Melnic (ed.), 3 (26), Notograf Prim, Chișinău, 2015, pp. 26-30;
- 9) BARNEA, Pr. Alexăndrel, „Mari muzicieni ai secolului al XIX-lea la Catedrala mitropolitană din Iași: Dimitrie Suceveanu și Gavriil Musicescu”, în: *Teologie și Viață*, 7-12, Doxologia, Iași, 2003, pp. 195 – 211;
- 10) BRĂTUIANU, Delia (ed.), „Timotei Popovici”, în: *Seria Personalia*, 3, Biblioteca „Astra”, Sibiu, 2006, pp. 1-42;
- 11) BREWER, Richard H., „The Polychoral Style of Michael Praetorius”, în: *The Choral Journal*, VIII (1968), 4, pp. 15–21;
- 12) CHARTERIS, Richard, „Newly discovered manuscript parts and annotations in a copy of Giovanni Gabrieli's Symphoniae sacrae (1615)”, în: *Early Music*, 23 (3), Oxford Academic, Oxford, 1995, pp. 487–498;
- 13) CHIRCEV, Elena, „Muzica de cult în paginile revistei Biserica Ortodoxă Română în a doua jumătate a secolului al XX-lea”, în: *Artes. Revistă de Muzicologie*, Liliana Gherman (ed.), 22 (1), Artes (U.N.A. „George Enescu”), Iași, 2020, pp. 424-440;
- 14) COMAN, Lavinia, „Florica Musicescu, o fondatoare a școlii românești moderne de pian”, în: *Muzica*, SN, I (2020), pp. 71-89;
- 15) CONSTANTINESCU, Grigore, „Componistica românească (sec. XX-XXI). O privire artistică muzicală creatoare asupra bizantinismului”, în: *Simpozionul Internațional de Muzicologie Bizantină. 300 de ani de românire (1713–2013)*, Nicolae Gheorghiuță, Costin Moisil, Daniel Suceava (eds.), U.N.M.B., 2013, pp. 102-110;
- 16) DĂNILĂ, Irina Zamfira, „Mihail Berezovschi, compozitor reprezentativ pentru muzica liturgică corală din Basarabia, din perioada ante și interbelică”, în: *Artes*.

- Revistă de Muzicologie*, Victor Dănilă, Carmen Antochi (eds.), 14, Universitatea Națională de arte „George Enescu”, Iași, 2014, pp. 86-101;
- 17) DEMIANENKO, Bogdan, „Фактура в восьмиголосных партесных концертах второй половины XVII – первой половины XVIII века (к вопросу типологии)” – „Texture in Eight-Part Partes Concerts from the Second Half of the Seventeenth – First Half of the Eighteenth Century (Questions of Typology)”, în: *Journal of the International Society for Orthodox Church Music*, Ivan Moody, Maria Takala-Roszczenko (eds.), 3, International Society for Orthodox Church Music, University of Eastern Finland, Joensuu, 2018, pp. 1-21;
 - 18) DOUB, Austin M., „The Russian Five”, *The Research and Scholarship Symposium*, 7, Cedarville University, 2019, pp. 1-16;
 - 19) DRĂGUȘIN, Pr. Prof. Dr. Constantin, „D.G. Kiriac – Liturghia psaltica (6 martie 1866 – 8 ianuarie 1928)”, în: *Buletinul Informativ al „Asociației Naționale Corale din România”*, XV-XVI (2011), pp. 225-233;
 - 20) DRĂGUȘIN, Pr. Prof. Dr. Constantin, „Gheorghe Danga. Un valoros compozitor de muzică corală bisericească, pentru formațiile corale bărbățești (1 octombrie 1905 - 5 septembrie 1959)”, în: *Buletinul Informativ al „Asociației Naționale Corale din România”*, XVIII-XIX, (2010), pp. 89-94;
 - 21) GARAZ, Oleg, „Clasicismul muzical vienez și canonul Beethoven: marele proiect ficțional al romantismului”, în: *Muzica*, SN, I (2016), pp. 22-60;
 - 22) GARAZ, Oleg, „Muzica postmodernă: reinventarea artei muzicale după sfârșitul modernității”, în: *Muzica*, SN, III (2012), pp. 3-64;
 - 23) GERLACH, Oliver, „The Oktoechos Hymnography and the Asmatic Rite of Constantinople (Early Byzantine Period)”, în: *Workshop Byzantine Music*, IV (2018), pp. 1-81;
 - 24) GLUSHKOVA, Olga, „Moscow Sinodal School in 1880–1890s. The issues of music education”, în: *St. Tikhon's University Review*, Vladimir Vorobiev (ed.), Series V: „Problems of History and Theory of Christian Art”, St. Tikhon's Orthodox University Press, Moscow, pp. 105-114;
 - 25) GRAVE, Floyd, „Review” over the expanded second edition of Jan LARUE's «Guidelines for Style Analysis», în: *Israel Studies in Musicology Online*;
 - 26) GRĂDINARIU, Emil, „Autorul «Năpastei»: Sabin V. Drăgoi.”, în: *Banatul. Revistă culturală, Socială, Economică*, III, (1928), pp. 19-24;

- 27) GRĂJDIAN, Pr. Prof. Dr. Vasile, „Preotul Gheorghe Soima (1911-1985). Teologul, profesorul, compozitorul, muzicologul, dirijorul”, în: «*Preotul Gheorghe Soima (1911-1985)*», Pr. Prof. Dr. Vasile Grăjidian (ed.), Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, 2010, pp. 15-19;
- 28) HOMESCU, Radu, „Nicolae Ștefu – compozitor, muzicolog și dirijor de coruri”, în: *Journal of Humanistic and Social Studies*, 5, Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad, 2014, pp. 115 – 123;
- 29) IORGULESCU, Adrian, „Două ipostaze ale postmodernismului”, în: *Muzica*, II (2012), pp. 3-11;
- 30) KENTON, Egon F., „The Late Style of Giovanni Gabrieli”, în: *The Musical Quarterly*, 48 (4), Oxford University Press, New York/ London, 1962, pp. 427-443;
- 31) KINDLER, Eugene, „Choral chant organized as homophony”, în: *Journal of the International Society for Orthodox Church Music*, Ivan Moody, Maria Takala-Roszczenko (ed.), 3, ISOCM, University of Eastern Finland, Joensuu, 2018, pp. 185–190;
- 32) KOLYADA, Elena, „The genre system of early Russian hymnography: the main stages and principles of its formation”, în: *Journal of the International Society for Orthodox Church Music*, Ivan Moody, Maria Takala-Roszczenko (eds.), 3, ISOCM, University of Eastern Finland, Joensuu, 2018, pp. 295–312;
- 33) KOUTSOURAS, Gerasimos, „Koinonikon: the Hymnological Context of Holy Communion”, în: *Phronema*, James A. Athanasou (ed.), 21, St Andrew's Greek Orthodox Theological College, Sydney (Australia), 2006, pp. 61-82;
- 34) KUZMA, Marika, „Bortniansky à la Bortniansky: An Examination of the Sources of Dmitry Bortniansky's Choral Concertos”, în: *The Journal of Musicology*, 14 (2), University of California Press, 1996, pp. 183-212;
- 35) MATEI, Pr. Lect. Univ. Dr. Zaharia, „Elemente de limbaj componistic în Liturghiile psaltice ale compozitorului Ioan D. Chirescu”, în: «*Preotul compozitor Gheorghe Soima (1911-1985)*», Pr. Prof. Dr. Vasile Grăjidian (ed.), Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, 2010, pp. 151-176;
- 36) MEYER, Leonard B., „Music and Ideology in the Nineteenth Century”, în: *The Tanner Lectures on Human Values*, Standford University, 1984, pp. 23-52;
- 37) MOODY, Ivan, „The Idea of Canonicity in Orthodox Liturgical Art”, în: *Composing and Chanting in the Orthodox Church: Proceedings of the Second International Conference on Orthodox Liturgical Music*, University of Joensuu, 2009, 337-342;

- 38) MOROSAN, Vladimir, „Russian Choral Repertoire”, în: *Nineteenth-Century Choral Music* (Routledge Studies in Musical Genres), Donna M. Di Grazia (ed.), Routledge Taylor & Francis Group Publishing House, New York, 2013, pp. 431-446;
- 39) MOROZOVA, Daria, „Melosul Bisericii nedivizate. Note asupra cercetărilor interconfesionale de muzică veche” în: *Muzica în spațiul liturgic. Interferențe culturale*, Alexandru Ioniță și Teresa Leonhard (eds.), Presa Universitară Clujeană, 2019, pp. 105-121;
- 40) NAGACEVSCHI, Elena, „Mihail Berezovschi la 140 ani de la naștere. Tradiții în perspectiva timpului”, în: *Arta*, Victor Dănilă, Carmen Antochi (eds.), 2, Universitatea Națională de arte „George Enescu”, Iași, 2018, pp. 19-25;
- 41) NEDELCU, Constantin, „Un eveniment cultural. D-l Sabin V. Drăgoi și opera sa «Năpasta».”, în: *Banatul. Revistă culturală, Socială, Economică*, III, (1928), pp. 1-4;
- 42) NEMESCU, Octavian, „Cultura muzicală românească în contextul celei universale în perioada de după 1990”, în: *Muzica*, SN, III (2014), pp. 3-9;
- 43) NORDEN, N. Lindsay, „A Brief Study of the Russian Liturgy and Its Music”, în: *The Musical Quarterly*, 5 (3), Oxford University Press, New York/ London, 1919, pp. 426-450;
- 44) POP, Claudia, „Retorica creației compozitorului Gheorghe Dima”, în: *Țara Bârsei*, SN, VII (2008), pp. 269 – 276;
- 45) POPESCU, Mariana, „Nicolae Lungu”, în: *Buletinul Informativ al „Asociației Naționale Corale din România”*, XV-XVI (2011), pp. 236-237;
- 46) RADU-ȚAGA, Consuela, „Portret componistic Irina Odăgescu-Țuțuianu”, în: *Studiul Artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, 1 (34), U.N.A. „George Enescu”, Iași, 2019, pp. 144-148;
- 47) RUSU-PERSIC, Dalia, „Receptarea critică a muzicii ieșene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Alexandru Flechtenmacher”, în: *Artes. Journal of Musicology*, Liliana Gherman (ed.), 17-18, Artes Publishing house, Iași, 2018, pp. 135-150;
- 48) SAVA, Cornel, „Preotul dirijor și compozitor Ion Popescu-Runcu”, în: *Glusul Bisericii*, XI-XII (1975), pp. 1313-1317;
- 49) SÂRBU, Adrian, „The «spirit» of the old communion chants”, în: *Artes. Journal of Musicology*, Liliana Gherman (ed.), 17-18, Artes Publishing house, Iași, 2018, pp. 1-23;

- 50) SCHARTAU, Bjarne, TROELSGÅRD, Christian, „The Translation of Byzantine Chants into the «New Method»: Joasaph Pantokratorinos - Composer and Scribe of Musical Manuscripts”, în: *Acta Musicologica – The Journal of the International Musicological Society*, Philip V. Bohlman, Federico Celestini (eds.), 69 (2), International Musicological Society, Basel, 1997, pp. 134-142;
- 51) S.N. (SINE NOMINE), „Dumitru Georgescu Kiriac – 150 de ani de la naștere”, în: *Buletinul Informativ al „Asociației Naționale Corale din România”*, XXV-XXI (2016), pp. 260-261;
- 52) SKOULIOS, Markos, „Modern Theory and Notation of Byzantine Chanting Tradition: A Near Eastern Musicological Perspective”, *Near Eastern Musicology Online*, 1, Geuthner, Paris, 2012, pp. 15-34;
- 53) SOARE, Pr. Dumitru, „Un popas festiv al Coralei preoților ortodocși din Capitală”, în: *Glasul Bisericii*, I-II (1973), pp. 230-232;
- 54) STAN, Prof. Dr. Constantin-Tufan, „Liviu Tempea, The composer-pianist – 150 years from his birth, în: *Musicology papers*, 25 (1), Academia de Muzică „Gheorghe Dima”, Media Musica, Cluj Napoca, 2010, pp. 77-92;
- 55) STAN, Constantin-Tufan, „Zeno Vancea. 25 de ani de la trecerea în eternitate”, în: *Muzica*, SN, I (2016), pp. 84-91;
- 56) STAN, Prof. Dr. Constantin-Tufan, „Zeno Vancea, un autentic *Homo Banaticus*, în: *Morisena. Revistă trimestrială de istorie*, I (2016), pp. 29-34;
- 57) STANCIU, Pr. Prof. Dr. Vasile, „Gheorghe Dima (1847-1925) și rolul determinant al compozitorului în afirmarea muzicii corale bisericești din Transilvania” în: *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai” - Orthodox Theology*, 1-2, UBB, Cluj-Napoca, 2001, pp. 128-129;
- 58) STANCIU, Pr. Prof. Dr. Vasile, „Gheorghe Soima – Liturghia Dogmatică”, în: *«Preotul Gheorghe Șoima (1911-1985)»*, Vasile Grăjdian (ed.), Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, 2010, pp. 20-37;
- 59) SWAN, Alfred J., „The Znamenny Chant of the Russian Church – Part II”, în: *The Musical Quarterly*, 26 (3), Oxford University Press, New York/ London, 1940, pp. 365-380;
- 60) TIERSOT, Julien, MARTENS, Frederick H., „Russian Composers as Described by Themselves”, în: *The Musical Quarterly*, 7 (3), Oxford University Press, New York/ London, 1921, pp. 376-398;

- 61) TRANDAFIR, Rodica, „Timpul și Muzica”, în: *Lucrări de muzicologie*, XXV (2010), pp. 99-137;
- 62) VASILE, Vasile, „Muzica religioasă în creația lui Paul Constantinescu”, în: *Muzica*, SN, VII (2016), pp. 44-86;
- 63) VASILE, Vasile, „O statuie muzicologică pentru Paul Constantinescu”, în: *Muzica*, SN, VIII (2019), pp. 80-100;
- 64) VASILE, Vasile, „Omagierea muzicianului Paul Constantinescu”, în: *Muzica*, SN, II (2013), pp. 107-116;
- 65) YAROLOV, Alexei, „Znamenny scale – fait accompli?”, în: *Studii și Cercetări de Istoria Artei : Teatru, Muzică, Cinematografie*, SN, IV (2010), 48, pp. 27–42;
- 66) ZOHAN, S., „The overture-suite, concerto grosso, ripieno concerto and Harmoniemusik in the eighteenth century”, în: *The Cambridge History of Eighteenth-Century Music*, S. Keefe (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2009, pp. 556-582.

IX. 2. Publicate în platforme online

- 1) ACATRINI, Vladimir, „Influența activității lui Eusebie și Gheorghe Mandicevski asupra dezvoltării educației muzicale și culturii în Bucovina”, în: *Societatea Bibliotecarilor Bucovineni*, 14 august 2019, <<http://nordulbucovinei.blogspot.com/2019/08/influenta-activitatii-lui-eusebie-si.html>>;
- 2) ARNOLD, Denis Midgley, „Claudio Monteverdi. Italian composer and musician”, în *Encyclopaedia Britannica*, 20 iulie 1998, <<https://www.britannica.com/biography/Claudio-Monteverdi>>;
- 3) AUGUSTYN, Adam et alii, „Concerto grosso”, în: *Encyclopaedia Britannica*, 20 iulie 1998, <<https://www.britannica.com/art/concerto-grosso-music#ref174300>>;
- 4) AUGUSTYN, Adam et alii (ed.), „Giovanni Gabrieli”, în: *Encyclopaedia Britannica*, 20 iulie 1998, <<https://www.britannica.com/biography/Giovanni-Gabrieli>>;
- 5) BOURIS, Nick G., CHALDAEAKES, Achilleas G., GEORGAKI, Anastasia, „Encoding Byzantine Music Notation (ca. 1600-1814)”, în: *Proceedings of the 15th Sound & Music Computing Conference. Sonic Crossings*, Dr. Anastasia Georgaki, Dr. Areti Andreopoulou (eds.), 4 iulie 2018, <<https://zenodo.org/record/1408596#.X9JZ81UzYk>>;

- 6) BURTON, Anthony, „Symphonie Concertante for Cello and Orchestra, Op. 8 (1901)”, în: *American Symphony Orchestra*, sine anno, <<https://americansymphony.org/concert-notes/symphonie-concertante-for-cello-and-orchestra-op-8-1901/>>;
- 7) CAPPELLA ROMANA EDITORS, „The Russian Chant Revival”, în: *Cappella Romana*, 27 martie 2017, <<https://cappellaromana.org/the-russian-chant-revival/>>;
- 8) CONSTANTINESCU, Grigore, „Muzicieni români la academiile și universitățile vieneze (II)”, în: *Radio România Muzical*, 28 ianuarie 2010, <<http://www.romania-muzical.ro/emisiuni/es.htm?sh=108&ed=474&arh=1&y=201>>;
- 9) DIACONESCU, Mircea Valeriu, „ION RUNCU. Omagiu la împlinirea a 40 de ani de la moartea compozitorului – Amintiri, biografie, clasificare, înregistrări...”, 5 noiembrie 2015, <<https://no14plusminus.files.wordpress.com/2015/11/mircea-valeriu-diaconescu-ion-runcu-40-de-ani-de-la-moartea-compozitorului.pdf>>;
- 10) DRAGNEA, Mihail, „Creștinarea Rusiei Kievene”, în: *Historia*, sine anno, <<http://historia.ro/sectiune/general/articol/crestinarea-rusiei-kievene>>;
- 11) DRĂGUȘIN, Pr. Adrian, „Notațiile muzicale bizantine”, în: *Lumina*, 27 octombrie 2014, <<https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/documentar/notatiile-muzicale-bizantine-96114.html>>;
- 12) GALBRAITH, Robert, „Russia 1653 – 1825: European Influences”, în: *Russian Sacred Music. The Liturgical Music of Russian Orthodox Christianity*, 8 ianuarie 2018, <<https://russiansacredmusic.com/6-russia-european-influences-1653-1825/>>;
- 13) GARDEN, Edward, „Five, the [Moguchaya kuchka; Mighty Handful]”, în: *Oxford Music Online*, 2020, <<https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000009765>>;
- 14) GHINEA, Vlad Cristian, „Sabin Drăgoi”, în: *Radio România Muzical*, sine anno, <<http://www.clasic.radio/articol/sabin-dragoi/2067681/5331/2>>;
- 15) IMSLP EDITORS, „Concerti (Gabrieli, Andrea)”, în: *Imslp Petrucci Music Library*, 7 noiembrie 2010, <[https://imslp.org/wiki/Concerti_\(Gabrieli,_Andrea\)](https://imslp.org/wiki/Concerti_(Gabrieli,_Andrea))>;
- 16) KUZEMSKA, Hanna, „Maksim Berezovsky (1745-1777). composer, violinist, conductor, singer, classic of European music”, în: «*Науа Парафія*», Victor Yershoff (trad.), 27 mai 2010, <<https://parafia.org.ua/biblioteka/knygy-broshury/maksym-berezovskyj-artem-vedel/engl-berezovsky/>>;

- 17) LAGASSE, Paul et alii (eds.), „concerto”, în: *The Columbia Electronic Encyclopedia*, Columbia University Press, 2012, <<https://www.factmonster.com/encyclopedia/arts/performing/music/concerto>>;
- 18) LUPȘOR, Andrea, „Rusia lui Petru cel Mare: primii pași spre transformarea în mare putere mondială”, în: *Historia*, sine anno, <<https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/rusia-lui-petru-cel-mare-primii-pasi-spre-transformarea-in-mare-putere-mondiala>>;
- 19) MANN, Joseph, „Concerto Grosso: Definition, Form & Movements”, în: *Study.com*, 9 octombrie 2015, <<https://study.com/academy/lesson/concerto-grosso-definition-form-movements.html>>;
- 20) MĂRCULEȚ, Ștefan, „Corul Catedralei mitropolitane din Iași, o istorie de 140 de ani”, în: *Lumina*, 20 martie 2008, <<https://ziarullumina.ro/societate/reportaj/corul-catedralei-mitropolitane-din-iasi-o-istorie-de-140-de-ani-60212.html>>;
- 21) MEDFORTH BUDDEN, Julian, „Ludwig van Beethoven. German composer”, în: *Encyclopaedia Britannica*, 26 iulie 1999, <<https://www.britannica.com/biography/Ludwig-van-Beethoven>>;
- 22) MIHĂILĂ, Pr. Gheorghe, „Micul catehism: Tâlcuirea rugăciunii dreptului Simeon”, în: *Lumina*, 25 iulie 2009, <<https://ziarullumina.ro/teologie-si-spiritualitate/evanghelia-zilei/micul-catehism-talcuirea-rugaciunii-dreptului-simeon-41509.html>>;
- 23) MOLLER., Nathalie, „Sergueï Rachmaninov : 10 (petites) choses que vous ne savez (peut-être) pas sur le compositeur”, în: *France Musique*, (Musique classique), 1 aprilie 2018, <<https://www.francemusique.fr/musique-classique/serguei-rachmaninov-10-petites-choses-que-vous-ne-savez-peut-etre-pas-sur-le-compositeur-60644>>;
- 24) MOODY, Ivan, „An Outline History of Russian Sacred Music”, în: *Ivan Moody*, 1995, <<http://ivanmoody.co.uk/articles.russiansacredmusic.htm>>;
- 25) MOULTON, Andrew, „Making the Case for Znamenny Chant”, în: *Orthodox chant*, sine anno, <<http://www.angelfire.com/music4/orthodoxchant/Articles/CaseForZnamenny/Pr oZnamenny.html>>;
- 26) MUSICA RUSSICA EDITORS, „Alexander Kastalsky (1856-1926)”, în: *Musica Russica*, 2020, <<http://www.musicarussica.com/composers/alexander-kastalsky>>;

- 27) MUSICA RUSSICA EDITORS, „Pavel Chesnokov (1877-1944)”, în: *Musica Russica*, 2020, <<http://www.musicarussica.com/composers/pavel-chesnokov>>;
- 28) NEW WORLD ENCYCLOPEDIA EDITORS, „Motet”, în: *New World Encyclopedia*, 2 aprilie 2008, <<https://www.newworldencyclopedia.org/entry/motet>>;
- 29) NEWMAN, William S., „Concerto”, în: *Encyclopaedia Britannica*, 20 iulie 1998, <<https://www.britannica.com/art/concerto-music>>;
- 30) NIKOLSKAYA BEREGOVSKAYA, Claudia Philippovna, „The Birth and Evolution of the Choral Art in Russia”, în: *International Choral Bulletin*, 15 octombrie 2013, <http://icb.ifcm.net/en_US/birth-evolution-choral-art-russia/>;
- 31) PENA, Cătălin, „Prima instituție de învățământ superior din Principatele Române împlinește 160 de ani”, în: *Evenimentul Istoric*, 1 octombrie 2020, <<https://evenimentulistoric.ro/prima-institutie-de-invatamant-superior-din-principatele-romane-implineste-160-de-ani.html>>;
- 32) PUCKETT, Charles Edwin, „c 1850 Russian Chant - Znamenny Notation – Illuminated”, în: *Charles Edwin Puckett*, 2020, <https://cepuckett.com/inventory/index.php?no_cache=20200923070725&main_page=product_info&products_id=2984>;
- 33) RADU, Alexandru, „Cel mai vechi imn închinat Maicii Domnului”, în: *CreștinOrtodox.ro*, 28 martie 2012, <<https://www.crestinortodox.ro/liturgica/cantarea/cel-vechi-inchinat-maicii-domnului-135040.html>>;
- 34) REHN WOLFMAN, Ursula, „Corelli and JS Bach: The Musical and Architectural Baroque Style” în: *Interlude*, 15 decembrie 2013, <<https://interlude.hk/corelli-and-js-bach-the-musical-and-architectural-baroque-style/>>;
- 35) S. N., *Arhive. Radio România*, „D.G. KIRIAC - Pe cărare sub un brad/solist G. Folescu acompaniat de Corul Carmen (1928)”, <<http://www.radio-arhive.ro/articol/dg-kiriac-pe-carare-sub-un-bradsolist-g-folescu-acompaniat-de-corul-carmen-1928/2051671/5641/2>>;
- 36) S. N., „Genuri muzicale: liedul, sonata, simfonia”, în: *Răsfoiesc.com*, <<http://www.rasfoiesc.com/hobby/muzica/GENURI-MUZICALE-LIEDUL-SONATA-57.php>>;
- 37) S. N., „Clasicismul muzical”, în: *Muzica clasică, sine anno*, <<https://muzicaclasica.weebly.com/clasicismul-muzical.html>>;

- 38) S. N., „Romantismul muzical”, în: *Muzica clasică*, sine anno, <<https://muzicaclasica.weebly.com/romantismul-muzical.html>>;
- 39) SCHUBERT, Giselher, „Paul Hindemith”, în: *Oxford Music Online*, Oxford University Press, 2020, <<https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000013053>>;
- 40) SEROFF, Victor Ilyich, TARUSKIN, Richard, „Sergey Rachmaninoff. Russian musician”, în: *Encyclopaedia Britannica*, 20 iulie 1998, <<https://www.britannica.com/biography/Sergey-Rachmaninoff>>;
- 41) STEVENS, Denis William, „Choral Music”, în: *Encyclopaedia Britannica*, 26 iulie 1999, <<https://www.britannica.com/art/choral-music/Sacred-music#ref395330>>;
- 42) TOMMASINI, Anthony, „Before Bach, He Was Germany’s Greatest Composer”, în *The New York Times*, 20 martie 2020, <<https://www.nytimes.com/2020/03/20/arts/music/heinrich-schutz.html>>;
- 43) TRIFAN, Prof. Dr. Ovidiu, „Restitutio...in memoriam: Paul Ciuntu”, în: *UrbanaRoman*, 1 iunie 2016, <<https://urbanaro.wordpress.com/2016/06/01/restitutio-in-memori-am-paul-ciuntu/>>;
- 44) WIKIPEDIA EDITORS, „Alessandro Stradella”, în: *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, 24 noiembrie 2018, <https://en.wikipedia.org/wiki/Alessandro_Stradella>;
- 45) WIKIPEDIA EDITORS, „Béla Bartók”, în: *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, 11 aprilie 2018, <https://ro.wikipedia.org/wiki/B%C3%A9la_Bart%C3%B3k>;
- 46) WIKIPEDIA EDITORS, „Concert (gen muzical)”, în: *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, 18 octombrie 2009, <[https://ro.wikipedia.org/wiki/Concert_\(gen_muzical\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Concert_(gen_muzical))>;
- 47) WIKIPEDIA EDITORS, „Concertato”, în: *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, 10 iulie 2004, <<https://en.wikipedia.org/wiki/Concertato>>;
- 48) WIKIPEDIA EDITORS, „Concerti grossi, Op. 6 (Handel)”, în: *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, 9 septembrie 2014, <[https://en.wikipedia.org/wiki/Concerti_grossi,_Op._6_\(Handel\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Concerti_grossi,_Op._6_(Handel))>;
- 49) WIKIPEDIA EDITORS, „Concerto grosso”, în: *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, 22 martie 2010, <https://ro.wikipedia.org/wiki/Concerto_grosso>;
- 50) WIKIPEDIA EDITORS, „Johann Sebastian Bach”, în: *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, 29 ianuarie 2017, <https://ro.wikipedia.org/wiki/Johann_Sebastian_Bach>;

- 51) WIKIPEDIA EDITORS, „List of compositions by Wolfgang Amadeus Mozart”, în: *Wikipedia, the Free Encyclopedia*, 4 noiembrie 2019 <https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_compositions_by_Wolfgang_Amadeus_Mozart>;
- 52) WIKIPEDIA EDITORS, „Muzică programatică”, în: *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, 4 noiembrie 2010, <https://ro.wikipedia.org/wiki/Muzic%C4%83_programatic%C4%83>;
- 53) WIKIPEDIA EDITORS, „Pian”, în: *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, 8 iunie 2019, <<https://ro.wikipedia.org/wiki/Pian>>;
- 54) WIKIPEDIA EDITORS, „Postmodernism”, în: *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, 8 ianuarie 2011, <<https://ro.wikipedia.org/wiki/Postmodernism>>;
- 55) WIKIPEDIA EDITORS, „Romantism. Muzică”, în: *Wikipedia. Enciclopedia liberă*, 13 aprilie 2016, <<https://ro.wikipedia.org/wiki/Romantism>>;
- 56) WYTWYCKY, Wasyl, „Choral music”, în: *Internet Encyclopedia of Ukraine*, sine anno, <<http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CC%5CH%5CChoralmusic.htm>>;
- 57) WYTWYCKY, Wasyl, „Maksym Berezovsky”, în: *Internet Encyclopedia of Ukraine*, 2011, <<http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?AddButton=pages\B\E\BerezovskyMaksym.htm>>.

X. Surse auxiliare

- 1) CONSTANTINESCU, Paul, *Oratoriul Bizantin de Crăciun. Nașterea Domnului*, Album Discografic, Casa Radio, 2010;
- 2) DRĂGOI, Sabin V., *Năpasta. Dramă muzicală populară după Ion Luca Caragiale* (Selecțiuni), Înregistrare pe Disc de vinyl, Electrecord, București, 1971;
- 3) MANOLIU, George, „Descriere” la albumul audio *J.S. Bach – Concert pentru două vioi și orchestră în re minor, BWV 1043, A. Vivaldi – Concerto Grosso Pentru Două Viori Și Orchestră în la minor, Op. 3, Nr. 8*, Royal Philharmonic Orchestra London, Dirijori: Sir Eugene Goossens și David Oistrach, Soliști: David și Igor Oistrach, Casa de discuri Electrecord, Tiparul I. P. „Bucureștii-Noi”, sine ano;